

Yeni Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Yönetmeliği'ne Bir Bakış^(*)

A Review of the Environmental Impact Assessment (EIA) Regulation Published in the Official Journal Dated 31907 and 29/07/2022

Dr. Öğr. Üyesi **Bahadır APAYDIN^(**)**
Arş. Gör. **Merve EVREN^(***)**

Öz:

Çevresel etki değerlendirme (ÇED), bünyesinde çevresel riskler barındıran projeler bakımından aranan bir idari usuldür. Anayasa'da öngörülen sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının temel güvencelerinden olan bu idari süreç 2872 sayılı Çevre Kanunu ile yasal zeminini bulmuştur. Türk hukuk sisteminde ÇED açısından hareketli bir mevzuat ve iç-tihat gelişiminin olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında 31907 sayılı ve 29/07/2022 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak bir önceki ÇED Yönetmeliği'ni tümünden ilga eden yeni ÇED Yönetmeliği inceleme konusu edilmiştir. Bu kapsamda ana eksen 29186 sayılı ve 25/10/2014 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan ÇED Yönetmeliği ile mukayese edilmesi şeklinde ele alınmıştır. Özellikle Avrupa Konseyi düzenlemelerinin iç hukuktaki etkileri de gündeme alınarak değişen ve dönüşen çevre hukuku mevzuatının önemli bir parçası olan yeni ÇED Yönetmeliği değerlendirilmiştir. Tüm maddeleri dikkate alınarak incelemesi yapılan yeni ÇED Yönetmeliği'nde özellikle farklılık arz eden değerlendirmeye matuf düzenlemeler üzerinde analizler yapılmaya çalışılmıştır. Mezkûr Yönetmelik analizi, değişikliklerin ve yeniliklerin uygulamadan kaynaklı olası sebepleri ve sonuçları üzerinde odaklanarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Çevre Kanunu, Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği, Halkın Katılımı, Kümülatif Etki, Yeşil Kalkınma.

^(*) Hakem denetiminden geçmiştir.
Makale Gönderim Tarihi: 16.12.2023.
Makale Kabul Tarihi: 03.04.2024.

^(**) Maltepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi / İstanbul - Türkiye.
E-posta: bahadirapaydin@maltepe.edu.tr.
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-1147-5824>.

^(***) Maltepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi / İstanbul - Türkiye.
E-posta: merveevren@maltepe.edu.tr.
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-4412-6644>.

Abstract:

Environmental impact assessment (EIA) is an administrative procedure requested in terms of projects that contain environmental risks. This administrative process, which is a fundamental guarantee of the right to live in a healthy environment prescribed in the Constitution, has found its legal basis under the Environmental Law No. 2872. The Turkish legal system shows that there is an active development of legislation and court practices in terms of the EIA. Within the scope of the study, the new EIA Regulation, which was published in the Official Journal No. 31907 and dated July 29, 2022, completely abolishing the previous EIA Regulation, has been the subject of review. In this context, the main axis has been discussed in the form of comparison with the EIA Regulation published in the Official Journal No. 29186 and dated October 25, 2014. In especially, the effects of the European Council regulations on domestic law have been taken into consideration and the new EIA Regulation, which is a substantial part of the changing and transforming environmental law legislation, has been evaluated. In the new EIA Regulation, which has been reviewed by taking into account all the articles, it has been tried to conduct analyses on the regulations that are especially different and worthy of evaluation. An analyzing of the Regulation has been carried out focusing on the possible causes and possible reasons for variance arising from the application and consequences of changes or innovations.

Keywords:

Environmental Law, The Environmental Impact Assessment Regulation, Public Participation, Cumulative Effect, Green Development.

GİRİŞ

Çevresel etki değerlendirmesi; gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucunda çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin 09/08/1983 kabul tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince hazırlamakla yükümlü olduğu, içeriği yönetmelikle belirlenen bir rapordur. 1982 Anayasası'nın 56'ncı maddesinin ikinci fıkrası olan “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” hükmünün bir yansıması olarak karşımıza çıkan Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) aynı zamanda bir sürecin de adıdır. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda ilk maddesinde hükme bağlanan *bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak* hedefi ÇED'in hukuki zemini bakımından da dikkate alınmalıdır. Devletin ve vatandaşların Anayasa gereğince çevrenin korunması noktasında ödevi olması nedeniyle çevresel etki değerlendirmesinin detayları kanun ve yönetmelik düzeyinde karşımıza çıkmaktadır.

2872 sayılı Çevre Kanunun 10'uncu maddesinin 2'nci fıkrasında “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerektirir Kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve

kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.” hükmü ÇED sürecine verilen anlama işaret etmesi bakımından önemlidir. Zira ÇED süreci dışında olmayan bir projenin faaliyete geçebilmesi bakımından öncü şart ÇED sürecinin Kanun’un belirlediği bir biçimde nihayete ermesidir¹. Yatırımcılar bakımından sürecinin titizlikle işlemesi çevrenin korunması bakımından pozitif yükümlülüğün yerine getirilmesi anlamına gelecektir. Öte taraftan devlet bakımından ise ilgili idarenin ÇED süreci dışında tutulan faaliyetlerin tespitinde *takdir yetkisi*²’ni ciddi bir çevre hassasiyetiyle ele alması da çevrenin korunması için olmazsa olmazdır. Ekonomik faaliyetlerin çevreye olan zararlarının mercek altına alındığı ve idare hukukunun önleyici vasfının hissedildiği bir alan olan ÇED süreci *sürdürülebilir kalkınma* kavramının tam da merkezi bir noktasında konumlanmaktadır. Bir başka açıdansa, çevresel meselelerde geline nokta dikkate alındığında *sürdürülebilir kalkınma* kavramından *yeşil kalkınmaya*³ doğru bir aşamaya yol alındığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. ÇED süreçlerinin hukuki rejimleri bakımından da bu anlayış farkı kendini hissettirmektedir⁴.

ÇED mevzuatındaki gelişmenin olumlu etkilerinin olup olmayacağını görebilmek, mevzuat ve uygulamasının nasıl sonuçlar doğuracağını değerlendirmekle mümkündür. Öte yandan Rusya-Ukrayna arasındaki gerilim ve çatışma sürecinin Avrupa’da yarattığı enerji krizi, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş sürecini

¹ Buna çarpıcı bir örnek teşkil etmesi bakımından Anayasa Mahkemesi’nin *Fidanlar İnşaat Taahhüt Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.*, B. No: 2017/38836, 15/1/2020 künyeli kararından bahsedilebilir. Kararda başvuru Şirkete 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 20/1-(e) bendi uyarınca 5.568.248,50 TL idari para cezası uygulanmıştır. İdari para cezasının gerekçesi, faaliyet alanında yapılan incelemede “ÇED olumlu/ÇED gerekli değildir.” kararı alınmadan inşaat başlanması olarak gösterilmiştir. Mahkeme, mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası karşından idari para cezası verilmesi suretiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin kamu yararı ve çevrenin korunması amacına yönelik olduğundan hareketle ihlal olmadığına hükmetmiştir. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/38836?KelimeAra%5B%5D=38836> (erişim tarihi 28.12.2022).

² İdarenin takdir yetkisi kullanımına dair detaylı açıklamalar için şu makaleye bakılması faydalı olabilir: Ilgın Özkaya Özlüer, ‘*Paris Anlaşması Sonrasında “ÇED Kapsam Dışı Değerlendirme” Kararları ve Çevresel Kolluk Faaliyetlerinin İklim Hukuku Açısından Niteliği*’, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 71/1, 2022, ss. 515-542.

³ Mevzuatta *yeşil kalkınma* “sürdürülebilir kalkınma ilkesi birlikte doğal kaynakların verimli kullanımı ile düşük karbon emisyonunu hedefleyen, çevresel sürdürülebilirliği ve iklim sürdürülebilirliğini odağına alan kalkınma ve gelişmeyi” ifade eder şekilde tanımlanmıştır. Bkz.: 29/10/2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 35’inci maddesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211029-35.pdf> (erişim tarihi 29.12.2022).

⁴ Çoğu zaman çevreci görünmekten öteye geçilmediği eleştirileri için kullanılan bir kavram olan “*greenwashing*” kavramına dair kısa bir çalışmayı incelemek faydalı olabilir: Sebastião Vieira De Freitas Netto / Marcos Felipe Falcão Sobral / Ana Regina Bezerra Ribeiro, vd., ‘*Concepts and Forms of Greenwashing: A Systematic Review*’, Environmental Sciences Europe, C. 32/19, 2020. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3> (erişim tarihi 28.12.2022).

ve ÇED prosedürünü yakından etkilemektedir. Avrupa Konseyi bir acil durum planı hazırlayarak, yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretimindeki payını artırmak adına enerji krizini fırsata çevirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda bir takım yasal değişiklikler yapılmış ve çeşitli kararlar alınmıştır ki ÇED süreçlerini de etkileyeceği anlaşılmaktadır.

Konsey enerji geçişini hızlandırmak için kalıcı olarak daha hızlı izin verme süreçleri üzerinde mutabakata varmıştır. Bu kapsamda yenilenebilir enerji projeleri, kamu yararının ağır bastığı ve AB'deki belirli kurallar için ayrık durum yaratılarak basitleştirilmiş değerlendirmeden yararlanabilecektir. Mutabakat ile “yenilenebilir enerji hızlandırma alanlarında” kurulacak tesisler için önerilen 12 aylık izin süresi 9 aya indirilmiştir. Diğer yandan “*olumlu sessizlik*” ilkesi, başka bir deyişle “*zımni kabul*” usulü gibi üye devletlerin yetkilendiren makamlarına daha fazla hareket alanı sağlayan yeni önlemler getirilmiştir. Benzeri bir olumlu sessizlik incelememize konu yeni ÇED Yönetmeliği'nde de yer almıştır⁵. Yine binalarda 50 kW'ta kadar kurulacak yenilenebilir enerji sistemleri için basit bildirim usulü kabul edilmiş, izin talebinin cevaplandırma süresi 1 ay ile sınırlandırılmıştır⁶. 150 kW'tan düşük sistemler ve bunların depolama kapasiteleri ile ilgili izin süreleri 6 ay, denizde rüzgâr tarlaları için ise en fazla 1 yıl olacak şekilde belirlenmiştir. Konsey yeni bir özel statü sayabileceğimiz “*gidilecek alanlar*” da kurulacak yenilenebilir enerji sistemleri için maksimum izin süresini 2 yıl, denizde kurulacak rüzgâr tarlaları için ise 3 yıl ile sınırlı tutmuştur. Güneş ekipmanları için izin süreleri 3 ayı geçmeyecektir. “*Üstün kamu yararı (overriding public interest)*” prensibine göre “*gidilecek alanlar*” a yönelik itirazlar ise sınırlandırılacaktır⁷.

I. ÇED SÜRECİNİN HUKUKSAL DAYANAKLARI VE GELİŞİMİ

1983 tarihli Çevre Kanunu'n 10'uncu maddesinin 3'üncü fıkrası gereğince ÇED sürecine dair ilk yönetmelik⁸ yaklaşık on yıl sonra 07/02/1993 tarih ve 21489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak uygulanmaya başlanmıştır. 1993 tarihli ilk yönetmelik 23/06/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmî Gazete'de ya-

⁵ Makalenin ilerleyen bölümlerinde “29/07/2022 Tarihli Resmî Gazete’de Yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği ile Yapılan Değişiklikler ve Yeni Düzenlemeler” başlığında yer alan 16'ncı paragraftaki zımni kabul düzenlemesine bkz.

⁶ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20221209IPR64422/energy-crisis-meps-back-plans-to-boost-the-deployment-of-renewables> (erişim tarihi 24.12.2022).

⁷ Avrupa Konsey'i bu kararları *Renewable Energy, Energy Performance of Buildings and Energy Efficiency Directives (REPowerEU)* kapsamında almaktadır. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0441_EN.html (erişim tarihi 24.12.2022).

⁸ Oysaki aynı Kanun'un 31'inci maddesinde ilgili yönetmeliklerin “... Kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak en geç beş ay içinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulur.” hükmü de yer almaktadır.

yımlanan ikinci yönetmelik ile ilga edilmiştir. Akabinde 13/08/1999 tarihli ve 23785 sayılı Resmî Gazete yer alan yönetmelikle ikinci yönetmelikte değişiklik yapılmıştır.

ÇED yönetmeliklerinin ilga edilmesi ve/veya değişiklik yapılması sık bir periyot göstermektedir. Tek tek bu değişikliklerden bahsetmek çalışma kapsamını aşacaktır. Bu sebeple ifade etmek gerekir ki, 1993 tarihli ilk yönetmelikten 2022 tarihli son yönetmeliğe kadar toplamda 8 yönetmelik kez yönetmelik çıkartılmıştır. Bunların yanı sıra 16 kez yönetmelik değişikliği yapılmıştır. Değişikliklerin temelde AB müktesebatı etkisiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir^{9,10}. Avrupa Komisyonu'nun ÇED'e dair yürürlükte olan 2014 tarihli Direktifi¹¹ ile 1997, 2003 ve 2009 tarihli düzenlemeleri dikkate alındığında uluslararası sözleşmelerin etkileri görülmektedir¹². Bu sözleşmelerden ÇED süreçleri ile doğrudan ilgili olan *Aarhus Sözleşmesi*¹³ (Bilgiye Erişim, Karar Vermede Kamu Katılımı ve Çevresel Konularda Adalet Erişim Sözleşmesi) ve *Espoo Sözleşmesi*¹⁴ (Sınıraşan Çevresel Etki Değerlendirmesi Sözleşmesi) AB düzenlemelerinde dikkate alınarak birlik hukukuna entegre edilmesi sağlanmıştır¹⁵. Ancak Türkiye mezkûr sözleşmelere doğrudan taraf değildir. Bununla beraber alana dair bu kadar yoğun değişikliğin yaşanması çevre hukuku meselelerinin hareketli karakterinden ve mevzuatın yaşanan çevre sorunlarına¹⁶ göre de konum almasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

⁹ Konuya dair detaylı açıklamalar için bkz.: Richard Filcak, 'Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirme Hukuku', Avrupa Birliği'ne Uyum ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, 2015, s. 28-33.; Bayram Keskin, 'Türk Hukukunda Çevresel Etki Değerlendirmesi' içinde Çevre Hukuku ve Çevresel Sorunlar Uluslararası Kongresi, Ed. Mustafa Çakır, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 7.

¹⁰ Süheyla Suzan Alica, 'Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi', Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 3, C. 15, 2011, Ankara, s. 126-127.

¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/52/oj> (erişim tarihi 28.12.2022).

¹² Türkiye'nin ÇED mevzuatı bakımından AB ile uyum ile ilgisine dair bkz.: Kemal Korucu, 'Merkezileşmeden Zaman-Mekân Sıkışmasına: Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 127, 2016, s. 204.

¹³ <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/text> (erişim tarihi 28.12.2022).

¹⁴ <https://unece.org/environment-policy/environmental-assessment/text-convention> (erişim tarihi 28.12.2022).

¹⁵ FILCAK, s. 29.; Süheyla Suzan Gökalp Alica, *İdari Yargı Kararları Kapsamında Çevresel Etki Değerlendirmesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 62-65.

¹⁶ Gümüşhane ilinde bulunan Dipsiz Göl'ün başına gelenler ve idarenin bu olay karşısında geç kalınmış müdahalesine dair bir haber için bkz.: <https://www.cnnturk.com/turkiye/ikinci-dipsiz-gol-vakasi-yasanmasin-diye-ced-yonetmeli-gestigi> (erişim tarihi 28.12.2022).

Bu çalışmada yeşil kalkınma hedefleri kapsamında ele alındığı iddiasını taşıyan¹⁷ 29/07/2022 tarihli ve 31907 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan ÇED Yönetmeliği ile ilga edilen 25/10/2014 tarihli ve 29186 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan ÇED Yönetmeliği mukayeseli bir biçimde mercek altına alınacaktır. Çalışmanın devamında 2014 tarihli Yönetmelik “eski ÇED Yönetmeliği” ve 2022 tarihli ÇED ise “yeni ÇED Yönetmeliği” olarak ifade edilecektir. Detaylı incelemeye geçmeden evvel yeni ÇED Yönetmeliği hakkında Danıştay’da yürütmeyi durdurma talepli iptal davaları¹⁸ açıldığı da ifade edilmelidir. İptal davalarının incelenmesi neticesinde Danıştay 6. Dairesi bazı düzenlemeler bakımından yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir¹⁹. Danıştay’ın bu kararlarının ardından dikkat çeken bir husustan bahsetmek gerekir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nca taşra teşkilatlarına gönderilen 10/08/2023 tarihli ve E-38496763-220.99-7103347²⁰ sayılı yazıda hakkında yürütmeyi durdurma verilen yönetmelik düzenlemelerin nasıl uygulanacağı sorusuna cevaplar verilmiştir. Yazıda özellikle uygulama bakımından oluşabilecek boşlukların doldurulması için hakkında yürütmenin durdurulması kararı verilen düzenlemelerle benzer hükümlere denk düşen mülga 2014 tarihli ÇED Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinin uygulama alanı bulacağı ifade edilmiştir. Sorulması gereken soru, bir düzenleyici işlem olan yönetmeliğin bir kısım düzenlemelerinin yürütülmesinin durdurulmasının önceki düzenlemeye yürürlük kazandırıp kazandırmayacağı sorusudur. Yürütmenin durdurulması kararları, iptal kararlarının yarattığı hukuki etkiyi dava sonuçlanıncaya kadar ya da yürütmenin durdurulması hakkında karar verilinceye kadar devam ettirir. Bu hukuki etki, kararın geriye yürümesi yani karar ile dava konusu idari işlemin geçmişe ve geleceğe yönelik askıya alınması şeklindeki

¹⁷ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı resmî sitesinde yer alan duyuru metni için: <https://csb.gov.tr/yesil-kalkinma-hedefleri-kapsaminda-cevresel-etki-degerlendirmesi-yonetmeligi-yenilendi-bakanlik-faaliyetleri-34176> (erişim tarihi 28.12.2022).

¹⁸ Danıştay 6. Dairesi’nde Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından 2022/7584E. sayılı ve Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından 2023/343E. sayılı yürütmeyi durdurma talepli açılan iptal davaları bulunmaktadır. 2022/7584E. sayılı iptal davası hakkındaki duyuruya ve dilekçe metnine erişim için: <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/ced-yonetmeliginin-iptali-icin-danistay-a-dava-acilmistir-83081>. 2023/343E. sayılı iptal davasına dair duyuru için: <https://www.tmmob.org.tr/icerik/danistay-tmmob-tarafindan-ced-yonetmeliginin-iptali-istemiyle-acilan-davada-bazi-maddelerin>. (erişim tarihi 07.12.2023).

¹⁹ Danıştay 6. Dairesi’nde incelenen 2022/7584E. sayılı dosyada 16/02/2023 tarihinde; 2023/343E. sayılı dosyada ise 08/06/2023 tarihinde bazı ibare, cümle ve bentler ile dava konusu yönetmeliğin ekinde yer alan bazı maddeler hakkında yürütmenin durdurulması kararı verilmiştir. İleri de inceleme konusu edilen maddelerde, hakkında yürütmenin durdurulması verilen kısımlara her madde özelinde ayrıca değinilecektir.

²⁰ İlgili yazıya “*Chrome extension://efaidnbmnmbnibpcapjpcglcfeindmkaj/https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/haberler/ced-yonetmeliginin--8230-79251-20230810152607.pdf*” adresinden ulaşılabilir. (erişim tarihi 07.12.2023).

geçici bir hukuki durumdur²¹. Ancak doktrinde ve yargı uygulamasında, düzenleyici işlemlerin yürütülmesinin durdurulması halinde kazanılmış haklara riayet gereğince hukuki etkinin geçmişe yönelik uygulanamayacağı yönünde görüşler vardır²². Bir düzenleyici işlem olan ÇED Yönetmeliği'nin yürütülmesinin durdurulduğu ifade, bent ve hükümlerinin oluşturduğu uygulama boşluğunun Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından taşra teşkilatına gönderilen bir yazı ile değil bir yönetmelik değişikliği ile giderilmesi daha isabetli olabilirdi. Hatta yapılacak yönetmelik değişikliği sadece yürütmenin durdurulması kararının uygulanacağı zamana hasredilmeli, olası bir iptal ya da red kararı durumunda farklı değerlendirmeler yapılmalıdır. Bu durum hem yürütmenin durdurulması müessesine hizmet edecek hem de idarenin yargı kararlarını gereğince uygulamasını sağlayacak zemini oluşturacaktır.

II. 29/07/2022 TARİHLİ RESMÎ GAZETE'DE YAYIMLANAN ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME YÖNETMELİĞİ İLE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE YENİ DÜZENLEMELER

Bu ana başlık altında yeni ÇED Yönetmeliği'nin eski ÇED Yönetmeliği ile mukayeseli bir biçimde incelemesi yapılmıştır. Kıyaslanan ilgili yönetmelik hükümlerine dair değerlendirmeler aynı paragraf numarasında yer almaktadır. Detaylı açıklamalarımız şu şekildedir:

1. Eski ÇED Yönetmeliği'ne sonradan eklenen²³ yeni ÇED Yönetmeliği'nin tanımlar başlıklı 4'üncü maddesinin (b) bendinde yer alan "askıda ilan"²⁴ usulü kısmen değişmiştir. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin genelinde de görüleceği üze-

²¹ Gürsel Kaplan, İdari Yargılama Hukuku, 3. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2018, s. 407.

²² Turan Yıldırım / Gül Fiş Üstün, *Açıklamalı-Notlu İdari Yargılama Usulü Kanunu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 407.

²³ 09/02/2016 tarihli ve 29619 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in 1'inci maddesiyle anılan düzenleme eklenmiştir: "y) *Askıda ilan: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin ÇED süreci hakkında, projeden etkilenecek veya etkilenmesi muhtemel halkın yaşadığı yer/yerlerde, valilik, kaymakamlık ve muhtarlık binasında veya köy odasında bulunan askı ilan yerlerinde yapılan yazılı duyuru.*".

²⁴ "b) *Askıda ilan: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin ÇED süreci hakkında, projeden etkilenecek veya etkilenmesi muhtemel halkın yaşadığı yer/yerlerde, il müdürlüğü, kaymakamlık veya muhtarlık binasında bulunan askı ilan yerlerinde yapılan yazılı duyuru.*" Danıştay Altıncı Dairesinin 8/6/2023 tarihli ve E.: 2023/343 sayılı kararı ile "veya" ibaresinin yürütmesi durdurulmuştur. Yürütmenin durdurulması üzerine ilgili ibare bakımından Bakanlık, bir önceki bölümde belirtilen kısımda yer alan 10/08/2023 tarihli ve E-38496763-220.99-7103347 yazıda "Askıda ilan: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin ÇED süreci hakkında, projeden etkilenecek veya etkilenmesi muhtemel halkın yaşadığı yer/yerlerde, il müdürlüğü, kaymakamlık ve muhtarlık binasında bulunan askı ilan yerlerinde yapılan yazılı duyuru," şeklinde uygulanması talimatını taşra teşkilatına iletmiştir.

re il bazında valilik yerine il müdürlüğü yetkili kılınmıştır. Ayrıca, köy odaları yeni ÇED Yönetmeliği'nde askıda ilanın gerçekleşeceği yerler olmaktan çıkartılmıştır. Bu değişiklik ile duyuru çevrelerinde bir kısıtlamaya gidildiği söylenebilir. Köy odaları ülkemiz istişare kültürü bakımından sayıca azalmış olsa da önemli bir yerdedir. Bu bakımından yeni yönetmelikle köy odalarının askıda ilan yerleri arasında sayılmaması menfi bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Öte taraftan, idari yargıda açılmış olan birçok ÇED iptal davasında ilan ve duyuru usulüne ilişkin sebeplerden dolayı iptal kararları verilmiştir²⁵. Düzenleme dava açma süresinin başlangıcı bakımından önem arz etmektedir.

2. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin yine 4'üncü maddesinde yer alan "*Bakanlık: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı*," ifade edecek şekilde değiştirilmiştir. 29/10/2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismine "iklim değişikliği" ibaresi eklenmiştir. Bu çerçevede Bakanlık bünyesinde "İklim Değişikliği Başkanlığı"²⁶ açılmak suretiyle teşkilat yapısında yeni birimler ihdas olmuştur.
3. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin tanımlar başlıklı 4'üncü maddesinde "*çevresel etki değerlendirmesi inceleme alanı*"²⁷ başlıklı yeni bir ifadeye yer verilmiştir. ÇED'e tabi projenin etki alanının en doğru biçimde tespiti bakımından projenin ana ve ek birimlerinin koordinatlarının titizlikle belirlenmiş olması önemlidir. Etki alanı ve proje alanı arasındaki ilişkinin irdelendiği davalarda birbirinin yerini tutmamasından hareketle, ayrıca "ÇED inceleme alanı" kavramı belirlenmiş olması muhtemeldir²⁸. ÇED raporunda projeye konu

²⁵ Konuya dair, Danıştay 6. D., E. 2021/8113, K. 2022/443 ve T. 19.1.2022 künyeli kararında mahkeme "*Uyumsuzlukta; proje alanı olan Karaburna Köyünde ilan yapıldığına, yapıldı ise hangi tarihler arasında askıda kaldığına ilişkin bir tutanak sunulamadığından "mahkemeye erişim hakkı" çerçevesinde, davanın öğrenme tarihinden itibaren 30 günlük yasal süre içerisinde 31/05/2021 tarihinde açıldığına kabulü gerekmektedir.*" şeklindeki değerlendirmesiyle davanın süresinde açıldığına karar vermiştir. Danıştay, 6. D., E. 2020/10797, K. 2021/3429 ve T. 9.3.2021 künyeli bir başka kararında süresiz ilan halinde yaptığı değerlendirme için bkz. Yine Danıştay'ın AYM kararına da atıf yaparak yöre halkının bilgilendirilmemiş olması sonucuna ulaştığından hareketle davanın süresinde açıldığına hükmettiği bir karar için Danıştay 6. D., E. 2022/2454, K. 2022/5056 ve T. 20.4.2022. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi 15.12.2022).

²⁶ 29/10/2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 35'inci maddesiyle ihdas edilmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211029-35.pdf> (erişim tarihi 29.12.2022).

²⁷ "1) *Çevresel etki değerlendirmesi inceleme alanı: Yapılması planlanan projenin ana ve yardımcı ünitelerinin de içerisinde bulunduğu koordinatlarla sınırlandırılan alanı,*".

²⁸ Konuya örnek teşkil edebilecek bir karar için Danıştay 6. D., E. 2020/10223 K. 2021/3576 ve T. 10.3.2021 <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi 15.12.2022).

gayrimenkul alanı ile projenin fiilen gerçekleşeceği alan ayrıştırılarak inceleneceği söylenebilir. Yargısal denetimin incelemeye konu edeceği alan da bu şekilde fiilen projenin ana ve yardımcı ünitelerine göre belirlenecektir.

4. İzleme ve kontrol kavramları yerine yeni ÇED Yönetmeliği'nde tanımlar başlığında “denetim”²⁹ kavramı tercih edilmiştir. Denetim proje hayata geçtikten sonra esasen varsayımsal olan ÇED taahhütlerini realize etme noktasında önem kazanmaktadır. Zira işletmeler proje hayata geçtikten veya onaylar alındıktan sonra ÇED sürecindeki hassasiyetlerini yitirmektedirler. Bu aşamada denetimin rolü öne çıkmaktadır.
5. Tanımlar maddesinde yer alan tartışmaya açık ifadelerden birisi de “halk”³⁰ düzenlemesidir. Yeni ÇED Yönetmeliği'ndeki düzenlemede halk kavramı daraltılmıştır. Buna göre ulusal mevzuat çerçevesinde bir veya daha fazla tüzel kişi veya bu tüzel kişilerin birlik, organizasyon veya grupları yeni düzenlemede halk kavramı içine dahil edilmemiştir. Dava açma ehliyeti bakımından ilk bakışta daraltıcı bir etki görülebilir. Ancak üst normlar bakımından böyle bir sonuca yol açmasını beklemiyoruz³¹.
6. Bir diğer düzenleme ise “halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı”³² olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski ÇED Yönetmeliği'nde halkın katılımı toplantısı; kapsam ve özel format belirlenmesinden önce, halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere yapılan toplantıyı ifade ediyordu. Yeni düzenleme ile belirli bir aşama değil ÇED sürecinin başlangıcından sonuna kadar olan zaman dilimi esas alınmıştır. Halkın daha aktif ÇED sürecinde yer alması adına pasif bir anlam içeren “bilgilendirme” yerine “bilgilendirme ve sürece katılım” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca bilgilendirme yol ve yöntemleri örnekler ile sınırlı olmamak üzere somut olarak sayılmıştır. Bu durum halkın katılımı açısından yargısal denetimin

²⁹ “ö) Denetim: Gerçekleştirilmesi planlanan projeye dair “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı alındıktan sonra, inşaat öncesi, inşaat, işletme ve işletme sonrası dönemine ilişkin, kararın verilmesine esas teşkil eden şartlar doğrultusunda yürütülüp yürütülmediğinin tespit edilmesine yönelik çalışmaların bütünü,”.

³⁰ “ş) Halk: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye’de ikamet eden yabancıları,” Eski ÇED Yönetmeliği'nde aynı kavram şu şekilde ifade edilmektedir: “n) Halk: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Türkiye’de ikamet eden yabancılar ile ulusal mevzuat çerçevesinde bir veya daha fazla tüzel kişi veya bu tüzel kişilerin birlik, organizasyon veya grupları,”.

³¹ Danıştayın konuya yaklaşımına dair değerlendirmeler için bkz: İsmail Tazegül, ‘Türkiye’de İdari Yargıcın Çevre Hakkı Yaklaşımı’, içinde İklim Krizi ve Hukuk, Ed. Sultan Tahmazoğlu Özertürk, Kutluhan Bozkurt, Duygu Kulaç, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 63-64.

³² “t) Halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı: ÇED sürecinin başlangıcından sonuna kadar, halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere paydaş katılım planında detayları belirlenen her türlü etkinliği, (broşür, tanıtıcı film, resmi duyuru, toplantı, bilgilendirme ofisi ve benzeri)”.

kapsamını genişletecektir. ÇED'in halkın bilgilendirilmesi ve katılımı yönüyle üzerinde durulmaya değerdir. Bu durumun önemi AİHM kararlarında da kendini göstermektedir. Örneğin, 2009 tarihli Tatar v. Romanya³³ kararında ihlale sebebiyet veren durum Romanya Anayasası'nda sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı güvence altına almasına rağmen çevresel konularda risk değerlendirmesinin yapılmaması ve halkın bu risk ve tehlikelere karşı bilgilendirilmemesidir. Bu bağlamda işaret edilmesi gereken husus çevresel hakları güvence altına alan mekanizmaların varlığı ve uygulamada gerçekten karşılıklarının olması gerekliliğidir.

7. Tanımlar kısmının son düzenlemeleri itibarıyla yeni ÇED Yönetmeliği bakımından farklılaşmaya gidildiği söylenebilir. Bunlardan biri “*kümülatif etki değerlendirme*”³⁴dir. Kümülatif etki değerlendirme ile ÇED gerektiren bir projenin etrafındaki ekosistem bakımından ve zamansal olarak ileri dönük olarak değerlendirilmesi gayreti içinde olduğu söylenebilecektir. Ayrıca, bu düzenleme ile ilk kez yargısal içtihatlar³⁵ ile geliştirilen bazı değerlendirme tekniklerinin mevzuata işlenmesi bağlamında değerlendirilebilir. Daha evvel eski ÇED Yönetmeliği'nde Ek-3'te yer alan “Çevresel Etki Değerlendirmesi Genel Formatı”nın içeriğe bağlandığı düzenlemede:

“Bölüm III: Projenin İnşaat ve İşletme Aşamasında Çevresel Etkileri ve Alınacak Önlemler

Projenin;

a) Çevreyi etkileyebilecek olası sorunların belirlenmesi, kirleticilerin miktarı, alıcı ortamla etkileşimi, kümülatif etkilerin belirlenmesi” ifadesi yer almakla beraber tanımlar bakımından kapsamlı ve bağlayıcı bir ifade yer almamaktaydı. Yeni ÇED Yönetmeliği ile daha kuvvetli hukuki bir zemine kavuşan kümülatif etki değerlendirmesi içtihatların daha da yerleşerek gelişmesine de sağlayabilecektir. Örneğin, muhtemeldir ki eski ÇED Yönetmeliği'nde

³³ Tatar v. Romania 67021/01 Başvuru Numaralı kararı için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22display%22:%5B%220%22%5D,%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2267021/01%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CLIN%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-1736%22%5D%7D> (erişim tarihi 01.12.2022).

³⁴ “aa) Kümülatif etki değerlendirme: Yapılması planlanan projenin, planlandığı alan ile projeden doğrudan etkileenecek alanlar veya kaynaklar üzerinde oluşturabileceği çevresel risk ve etkilerinin; mevcut, planlanan veya proje ile doğrudan ilgisi olabilecek diğer faaliyetlerle birlikte belirlenmesi ve analiz edilmesini.”

³⁵ Özellikle enerji tesisleriyle alakalı ÇED’lerde bir içtihatın varlığına işaret mümkündür. Danıştay 6. D., E. 2021/2109, K. 2021/7562 ve T. 1.6.2021 künyeli kararında kümülatif etkiye ilişkin değerlendirmelerdeki eksiklik bozma sebebi olarak görülmüş ve şu şekilde ifade edilmiştir: “... başka bir deyişle, ÇED raporunda toz emisyonu hesabında kümülatif etkinin hangi yönlerden ele alındığı hususunda açık ve kesin bir değerlendirmenin yapılmadığı sonucuna varılmıştır.” <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi 15.12.2022).

bir düzenleme olmamasından hareketle Danıştay 14. D., E. 2017/1810, K. 2018/1935 ve T. 27.3.2018 künyeli kararında: “... *dava konusu işlemin tesis edildiği tarihte yürürlükte olan mevzuatta öngörülmeleyen aynı akarsu üzerindeki diğer projeleri dikkate alan kümülatif etki çalışmasının yapılmaması nedeniyle ÇED raporunun yeterli olmadığı yönünde değerlendirme yapılmasına olanak bulunmamaktadır.*” ifadelerine yer vererek kümülatif etki değerlendirmesini aramamakla pozitivist bir yaklaşımla uyumsuzluğu ele almıştır.

8. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin tanımlar başlıklı 4'üncü maddesi kapsamında içerik olarak farklılaşmaya gidilen bir başka düzenlemeye “*mücbir sebep*”³⁶ tanımıdır. Eski ÇED Yönetmeliği'nde mücbir sebep ifadesi kullanılmış ise de hangi durumların mücbir sebep olarak kabul edildiği açıkça sayılmamıştı. Yeni düzenlemede bazı haller açıkça mücbir sebep olarak zikredilmiştir. İlave olarak “gibi” ifadesine yer verilmeyle metinde yer verilemeyen ancak benzer etkiyi yaratan “dıştan gelen fiili durum”lar mücbir sebebe dahil edilmiştir. Onar'ın ifadesiyle “*Mücbir sebep, yer sarsıntısı, feyezan, ihtilal gibi evvelden takdir ve tahmini kabil olmayan, menşei tabii, içtimai veya hukuki olması itibariyle faalin dışında kalan yani hakiki veya hükmi bir şahsın irade ve fiilinin tamamen dışında kalmış olan ve bu şahıs tarafından önlenmesi mümkün bulunmayan hadiselerdir.*”³⁷ Doktrinde³⁸ mücbir sebep kavramıyla öngörülemeyen ve önlenemeyen olayların tarif edilmesi karşısında yargı kararlarının ne derece bu kriterlerle değerlendirilebileceği tartışmaya açıktır. Bir mahkeme kararı beklenmeyen bir sonuç doğurmuş olabilir. Ancak ÇED Olumlu/ÇED Gerekli Değildir kararı almış bir projenin, karar geçerlilik süresi içinde yatırıma başlanılmamasına doğrudan engel teşkil edebilecek nitelikteki her idari yargı kararını mücbir sebep olarak kabul etmek doğru olmayacaktır. Mücbir sebep kabul edilebilecek bir olgunun *dışsallık, öngörülemezlik ve karşı konulmazlık*³⁹ kriterlerini bünyesinde aynı anda taşıması

³⁶ “bb) *Mücbir sebep: ÇED Olumlu/ÇED Gerekli Değildir kararı verilmiş olan projeler için bu Yönetmelikte tanımlanmış olan karar geçerlik süresi içerisinde yatırıma başlanılmasına doğrudan engel teşkil edecek; doğal afet, olağanüstü hal, idari yargı kararları (projenin tamamının yapılmasını etkileyecek şekilde yürütmenin durdurulması/iptal kararı varsa) gibi dıştan gelen fiili bir durumu,*”.

³⁷ Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Hak Kitabevi, Cilt III, 3. Bası, İstanbul, 1966, s. 1719.

³⁸ Bir başka tanım da şu şekildedir: “*Mücbir sebep; idareye karşı bir taahhüdün veya yükümlülüğün yerine getirilmesini engelleyen, idarenin muhatabı kişilerin kusurundan kaynaklanmayan ve kişilerin ortadan kaldırmaya gücünün yetemeyeceği olaylardır.*” Turan Yıldırım, ‘*Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı*’, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, C. 25, S. 2, 2019, s. 1529.

³⁹ Halim Alperen Çıtak, *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 83.; Kemal Gözler / Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, 23. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2021, s. 722-723.

gerekmektedir. İdari yargı sürecine bizzat proje sahibi sebebiyet vermiş ya da süreci önleyebilecekken önleyememiş olabilir. Kaldı ki bu yargı kararı illa idari yargı alanından neşet etmeyebilir. Bu noktada bazı adli yargı kararlarının da projenin yapılmasını etkileyecek nitelikte olabileceği dikkate alınmamıştır. Bu şekliyle maddenin eksik düzenlendiği kanaatindeyiz. Eski yönetmelikte ÇED Olumlu kararı bakımından 7 yıl ve ÇED Gerekli Değildir kararı bakımından ise 5 yıl yatırıma başlanması gereken azami süreler olarak hükme bağlanmışken yeni düzenlemede her iki karar bakımında azami süreler 5 yıl olarak düzenlenmiştir⁴⁰.

9. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin tanımlar maddesinde yer alan bir diğer düzenleme “*paydaş katılım planı*”⁴¹ ifadesidir. ÇED süreci bakımından daha katılımcı bir süreç yönetimini yaratmak adına önemli bir unsur olarak paydaş katılım planı kavramı mevzuata dahil edilmiştir. Paydaşların kendileri ile hangi yöntem ve usuller ile iletişim kurulacağı belli bir plana dahilinde ele alınmıştır. Buna göre proje sahibi tarafından paydaş katılım planı (PKP) hazırlanır. Hazırlanan paydaş katılım planı ÇED başvuru dosyası ekinde sunulur. Bu planda her türlü etkinliğe, (broşür, tanıtıcı film, resmi duyuru, toplantı, bilgilendirme ofisi ve benzeri) detayları ile yer verilecektir. PKP, ÇED sürecine dahil edilmiş yeni bir zorunlu unsur olarak kabul edilebilir. ÇED sürecinde halkın efektif katılımını sağlayacak alt yapının olması olumlu karşılanacak bir durumdur. Ancak “paydaş katılım planı” ile “halk” ve “ilgili halk” tanımlarının yeni ÇED Yönetmeliği'nde kendi içinde bir tutarsızlık barındırdığı ifade edilebilir.
10. Yine tanımlar başlıklı dördüncü maddede yer alan bir diğer ifade “proje ilerleme raporu” dur⁴². Projenin gerçekleştirilmesi planlanan yatırım olarak tanımlandığı bir önceki madde bendinden hareketle şunlar ifade edilebilir:

⁴⁰ Yönetmeliklerde öngörülen sürelerin 5 ve 7 yıl olması bakımından idarenin takdir hakkına yönelik bir eleştiri için bkz: Ömer Aykul, ‘Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirme Hukuku’, Avrupa Birliği’ne Uyum ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, İstanbul, 2015, s. 44-46.

⁴¹ “çç) *Paydaş katılım planı*: Planlanan projenin tüm aşamalarında, projeden etkilenebilecek veya projeyi etkileyebilecek ya da proje ile ilgisi olabilecek tüzel/gerçek kişilerle (paydaşlarla) ne şekilde, hangi yöntemler ve araçlar kullanılarak iletişim kurulacağının ve bilgilendirme yapılacağının açıklandığı planı.”

⁴² “ff) *Proje ilerleme raporu*: ÇED Olumlu kararı alındıktan sonra, komisyonca belirlenen periyotlarda yatırımın inşaat öncesine ve inşaat dönemine ilişkin kaydedilen gelişmeleri içeren raporu.” Bu bent bir bütün olarak Danıştay Altıncı Dairesinin 16/2/2023 tarihli ve E.: 2022/7584 sayılı kararı ile yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiştir. 10/08/2023 tarihli ve E-38496763-220.99-7103347 sayılı yazıda Bakanlık uygulamanın “*Proje İlerleme Raporu: ÇED Olumlu Kararı alındıktan sonra, komisyonca belirlenen periyotlarda yatırımın başlangıç, inşaat ve işletme sonrasına ilişkin kaydedilen gelişmeleri içeren raporu*,” şekliyle değerlendirmeye alınması talimatı vermiştir.

Yatırım öncesi ve yatırım dönemi sürecinin proje raporunda bulunması gerekliliğinin yatırım devamında ilerleyen süreç olan işletme sonrasında da aranması projelerin çevresel etkileri ile direkt alakalıdır. Bu bakımından yeni bentte bu ibarenin olmayışı ÇED sürecini hukuki rejime bağlarken kapsamı çevre aleyhine daraltan bir düzenlemedir. Keza Danıştay Altıncı Dairesinin 16/2/2023 tarihli ve E. 2022/7584 sayılı kararı ile de anılan düzenlemenin yürütülmesi durdurulmuştur.

11. Aynı maddede ele alınan “yatırıma başlama”⁴³ dikkatleri çekmektedir. ÇED olumlu/ÇED gerekli değildir kararının geçerliliği artık 5 yıl ile sınırlandırılmıştır. Eski ÇED Yönetmeliği’ndeki düzenlemede ÇED olumlu kararı için 7 yıl, ÇED gerekli değildir kararı için ise 5 yıllık süre öngörülmüştü. Yeni ÇED Yönetmeliği ile her iki durum için de mücbir sebep yoksa 5 yıllık süre zarfında yatırıma başlanmaması halinde, ÇED olumlu/ÇED gerekli değildir kararı kendiliğinden geçersiz hale gelecektir.
12. Yeni ÇED Yönetmeliği’nin “yetki”⁴⁴ başlıklı 5’inci maddesi bakımından şunlar ifade edilebilir: Eski ÇED Yönetmeliği’ndeki projeler hakkında Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda “ÇED Gereklidir” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararının verilmesi konusundaki yetkisini, sınırlarını belirleyerek yetki genişliği esasına göre valiliklere devredebiliyordu. Yeni ÇED Yönetmeliği’yle Bakanlık bu yetkisini, sınırları belirli olmak şartıyla il müdürlüğüne devredebilir şeklinde düzenlenmiştir.
13. Yeni ÇED Yönetmeliği’nin 8’inci maddesi “Çevresel etki değerlendirmesi sürecinin başlatılması ve komisyonun kuruluşu” olarak ele alınmaktadır. Yeni ÇED’in mezkûr maddesinin fıkralarını eski ÇED ile kıyasladığımızda şu farklılıklar dikkat çekmektedir: (i) İlgili fıkranın yeni halinde iade edilen ÇED başvuru dosyasının yeniden sunulmasına ilişkin 1 aylık süre sınırı getirilmiştir. Bu sınırlama ÇED sürecinde sunulan belgelerin güncel olmasını sağlamaya hizmet etmektedir. Nitekim bazı mahkeme kararlarında davacı taraflar ÇED başvuru dosyasındaki belgelerin güncel olmadığını ileri sürmektedir. Bu durum mahkeme ile belgeleri sunan resmî kurumlar arasında gereksiz yazışmalara sebebiyet vermekteydi. (ii) Yeni düzenlemenin 3. fıkrasının son cümlesine “ÇED süreci içerisinde gerek görülmesi halinde komisyona üye eklenebilir veya çıkarılabilir.” hükmü eklenmiştir. Komisyonların

⁴³ “hh) Yatırıma başlama: Yapılması planlanan proje için alınmış olan ÇED Olumlu/ÇED Gerekli Değildir kararı sonrasında, karara konu projede yer alan ana veya yardımcı ünitelerinin, mer’i mevzuat kapsamında gerekli izinleri alındıktan sonra inşaa faaliyetlerine başlanılmasını veya üretime geçilmesini,”.

⁴⁴ “(1) Bu Yönetmeliğe tabi projeler hakkında “ÇED Olumlu”, “ÇED Olumsuz”, “ÇED Gereklidir” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararlarını verme yetkisi Bakanlığa aittir. Ancak Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda “ÇED Gereklidir” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararının verilmesi konusundaki yetkisini, sınırlarını belirleyerek il müdürlüğüne devredebilir.”.

oluşumuna dair bu böyle bir hükmün getirilmesi açıkçası komisyon kararının tutarsızlığına yol açabilir⁴⁵. (iii) Yeni düzenlemenin 4. fıkrasında⁴⁶ dikkat çeken ifade ÇED başvuru dosyasına halkın görüş ve önerilerini sunmaları noktasında ÇED sürecinin başladığının çeşitli vasıtalar ile “duyurulabilir” ibaresidir. Zira duyurulabilir bünyesinde bir bağlı yetki barındırmamaktadır. Halkın ÇED sürecine katkı sunmasının ilk şartı olan haberdar edilme ön şartı sağlanmayabilir. Düzenlemede yer alan “duyurulabilir” fıkranın ilk cümlesindeki ifadeyi anlamsız kılma potansiyeli taşımaktadır⁴⁷.

14. Yeni ÇED Yönetmeliği’nin 9’uncu maddesi bakımından yapılabilecek değerlendirmeler şu şekildedir: Toplantının halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı olarak değiştirildiği tespit edilmiştir. Yeni eklenen maddenin 9/5’inci fıkrası⁴⁸ ile paydaş katılım planı dikkate değerdir. Buna göre ÇED sürecinde yeni bir belge olarak şart koşulan PKP, ÇED başvuru dosyasının zorunlu bir unsuru haline gelmiştir. Halkı etkili bir biçimde bilgilendirmek ve sürece katılımlarını sağlamak amacıyla düzenlemeye gidilmiş olduğu söylenebilir. Ancak PKP’nin efektif olması adına ilave çalışmaların istenebileceğine yer verilmiş olmasının idarenin takdirine bırakılacak bir husus olarak hükme bağlanması sorunludur. İdare bakımından bir yükümlülük olarak düzenlenmesi paydaş katılım planının kâğıt üzerinde kalacağı eleştirilerini ortadan kaldırılabirdi.

⁴⁵ “veya çıkarılabilir” ifadesinin Danıştay Altıncı Dairesinin 16/2/2023 tarihli ve E.: 2022/7584 sayılı kararı ile yürütülmesi durdurulmuştur. Buna istinaden uygulamanın “ÇED süreci içerisinde gerek görülmesi halinde komisyona üye eklenebilir.” şeklinde yürütülmesi Bakanlığın 10/08/2023 tarihli ve E-38496763-220.99-7103347 yazısında talimat olarak taşra teşkilatına iletilmiştir.

⁴⁶ “Proje ile ilgili olarak başvurunun yapıldığı, ÇED sürecinin başladığı, ÇED başvuru dosyasının halkın görüşüne açıldığı ve ÇED süreci tamamlanana kadar projeye ilişkin görüş ve önerilerin il müdürlüğüne veya Bakanlığa verilebileceğine dair duyuru, Bakanlık ve il müdürlüğü internet sayfasında ilan edilir. Ayrıca askıda ilan, anons ve benzeri şekilde de halka (Danıştay Altıncı Dairesinin 8/6/2023 tarihli ve E.: 2023/343 sayılı kararı ile yürütmesi durdurulan ibare: duyurulabilir).”.

⁴⁷ Danıştay Altıncı Dairesinin 8/6/2023 tarihli ve E.: 2023/343 sayılı yürütmeyi durdurma kararı sonrasında Bakanlığın 10/08/2023 tarihli ve E-38496763-220.99-7103347 yazısında fıkranın “Proje ile ilgili olarak başvurunun yapıldığını, ÇED sürecinin başladığını, ÇED Başvuru Dosyasının halkın görüşüne açıldığını ve ÇED süreci tamamlanana kadar projeye ilişkin görüş ve önerilerin Valiliğe veya Bakanlığa verilebileceği Bakanlık ve Valilik tarafından anons, askıda ilan, internet vb. şekilde halka duyurulur.” şeklinde uygulanması talimatı verilmiştir.

⁴⁸ “(5) Halkı, proje ve etkileri hakkında bilgilendirmek, halkın projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere, Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından paydaş katılım planı (PKP) hazırlanır. Hazırlanan paydaş katılım planı ÇED başvuru dosyası ekinde sunulur. Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda, yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlardan halkın bilgilendirilmesine yönelik olarak ÇED süreci boyunca; bilgilendirici broşür dağıtılması, anket, seminer gibi çalışmalar yapılması veya proje ile ilgili internet sitesi hazırlanarak bilgi paylaşılması gibi ilave çalışmalar yapmasını da isteyebilir. Ayrıca Bakanlık tarafından talep edilmesi halinde ÇED süreci içerisinde bu plan güncellenir.”.

15. “Çevresel etki değerlendirmesi raporu özel formatının belirlenmesi” başlıklı yeni ÇED Yönetmeliği’nin 10’uncu maddesinin dördüncü fıkrası⁴⁹ dikkate değerdir. İlgili fıkranın eski halinde ÇED raporunun bakanlığa sunulma süresi azami 18 ay olarak belirlenmiş ve ek süre vs. benzeri sürelerle yer verilmiştir. Yeni halinde esas süre 12 ay olarak düzenlenmiş ancak ek süre talebi halinde en çok 6 ay daha uzayabilir ifadesi hükme bağlanmıştır.
16. Yeni ÇED Yönetmeliği’nin “Çevresel etki değerlendirmesi raporunun Bakanlığa sunulması” başlıklı 11’inci maddesi⁵⁰ bakımından; Eski ÇED Yönetmeliği’ne göre ÇED Raporunun Özel Formatına uygunluğu ve belirlenen çalışma grubunda yer alması gereken meslek uzmanlarınca hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki inceleme Bakanlık tarafından beş 5 iş günü içinde sonuçlandırılır hükmü yer alıyordu. Yeni düzenlemede bu süre 7 iş gününe çıkarılmıştır.
17. Yeni ÇED Yönetmeliği’nin 12’nci maddesi bakımından şu tespitler yapılabilir: Eski ÇED Yönetmeliği’nde Komisyon ÇED Raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından itibaren on (10) iş günü içinde inceler ve değerlendirir hükmü yer alıyordu. Yeni ÇED Yönetmeliği’nde böyle bir süre yer almamıştır. Doğabilecek belirsizliği gidermek adına aynı işlevi yerine getirmese de yeni ÇED Yönetmeliği’nin 12’nci maddesinin 2’nci fıkrasında zımnen kabul müessesesine bağlanmış azami bir değerlendirme süresi tayin edilmiştir. Buna göre:

“İnceleme değerlendirme toplantı tarihinden itibaren 30 takvim günü içerisinde görüş bildirmeyen kurum/kuruluşun görüşü olumlu kabul edilir. Görüş bildirmek için ilave süreye ihtiyaç duyulması halinde talep ilgili komisyon üyesi tarafından yazılı olarak Bakanlığa iletilir. Kurum/kuruluşların ilave süre talepleri Bakanlık tarafından dikkate alınır.”

Yeni ÇED Yönetmeliği’nin 12’nci maddesinin 3’üncü fıkrasına göre proje sahibinin inceleme değerlendirme toplantısına katılabilmesine ve toplantının yapılaş şekline yönelik yeni bir usul eklenmiştir. Buna göre “Proje sahibi ile Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar; komisyon üyelerini bilgilendirmek için toplantıda hazır bulunurlar. Gerekli hallerde komisyon toplantıları elektronik ortamda video konferans ve benzeri yöntemle de yapılabilir. Toplantının düzenlenme şekli komisyon üyelerine gönderilen davet yazısında belirtilir.” Eski

⁴⁹ “(4) Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar özel formatın veriliş tarihinden itibaren 12 ay içinde ÇED raporunu Bakanlığa sunmakla yükümlüdür. Talep edilmesi durumunda 6 ay ek süre verilir. Bu süre içinde ÇED raporu sunulmaz ise ÇED süreci sonlandırılır.”.

⁵⁰ “(1) Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından hazırlanan ÇED raporu Bakanlığa sunulur. ÇED raporunun özel formatına uygunluğu ve belirlenen çalışma grubunda yer alması gereken meslek uzmanlarınca hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki inceleme Bakanlık tarafından 7 iş günü içinde sonuçlandırılır. ...”.

ÇED Yönetmeliği'nden farklı olarak devamında 12'nci maddesinin 8'inci fıkrada: *“Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar süreci durdurulan projelerde 12 ay içerisinde eksiklikleri tamamlamak veya gerekli düzeltmeleri yapmakla yükümlüdür. Gerekçeleri belirtilerek talep edilmesi durumunda en fazla 6 ay ek süre verilir. Bu süreler içinde ÇED raporu sunulmaz ise ÇED süreci sonlandırılır.”* hükmü yer almaktadır.

18. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin *“Komisyon tarafından incelenerek son şekli verilen çevresel etki değerlendirmesi raporu ve ilgili dokümanların Bakanlığa sunulması”* başlıklı 13'üncü maddesi⁵¹ bakımından yapılabilecek değerlendirmeler şöyledir: Eski düzenlemede komisyon raporunda eksiklik için verilen ek bir süre yer almadığı halde maddenin yeni halinde rapordaki eksikliklerin giderilmesi için 90 takvim günlük ek süre tanınmaktadır. Eksiklik bu süre içinde tamamlanmaz ise ÇED süreci sonlandırılacaktır. Aslında komisyona hasredilecek bazı kusurlar kimi durumlarda ÇED için başvuran proje sahibini olumsuz etkileyebilecek sonuçlara yol açmaktadır. Bu sakıncanın önüne geçmek adına böyle bir düzenleme yapılması isabetli olmuştur denilebilir.
19. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin 14'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasının eski haline⁵² göre Bakanlık, Komisyon çalışmalarını ve halkın görüşlerini dikkate alarak proje için *“ÇED Olumlu”* ya da *“ÇED Olumsuz”* kararını on 10 iş günü içinde vermek zorunda idi. Fıkranın yeni halinde 10 günlük böyle bir süre öngörülmemiştir. İdare bakımından iç düzen hükmünde olan bu düzenlemenin yeni ÇED Yönetmeliği'nde yer almaması yaptırım bakımından bir fark oluşturmamakla beraber sürecin İdare tarafından başvuru sahipleri aleyhinde uzaması potansiyelini barındırmaktadır.

Yeni ÇED Yönetmeliği'nin 14'üncü maddesinin 4'üncü⁵³ fıkrası bakımından fıkranın daha önceki halinde halka duyuru süresine dair açık bir düzenleme bulunmuyordu. Yeni hali dava açma süreleri bakımından daha açık bir düzenleme içermektedir.

⁵¹ *“(1) Komisyon tarafından incelenerek son şekli verilen ÇED raporu, Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından inceleme ve değerlendirme toplantılarının sona erdirilmesinden sonraki 10 takvim günü içinde Bakanlığa sunulur. Sunulan raporda eksiklik tespit edilmesi durumunda rapor iade edilir. İade edilen rapordaki eksikliklerin iade tarihinden itibaren 90 takvim günü içerisinde tamamlanmaması halinde ÇED süreci sonlandırılır. Son şekli verilen ÇED raporunun tamamlanması için verilen 90 takvim günlük süre yetkili müşavir firmaların kullanacağı toplam süreyi ifade eder.”*

⁵² *“Bakanlık, Komisyon çalışmalarını ve halkın görüşlerini dikkate alarak proje için “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararı verir. Verilen karar görüşü alınan komisyon üyesi kurum/kuruluşlara, proje sahibine ve Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlara bildirilir.”*

⁵³ *“(4) Proje için verilen “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararı, karar tarihinden itibaren Bakanlık ve il müdürlüğü internet sitesinde süresiz, askıda 30 takvim günü ilan edilerek halka duyurulur.”*

Yeni ÇED Yönetmeliği 14'üncü maddesinin 5'inci⁵⁴ fıkrasında 5 yıl olarak konulmuş süre fıkranın eski halinde 7 yıl olarak öngörülmüştü. İdare, projelerin âtil kalmaması adına mücbir sebeple ilgili süreyi kısaltmıştır. Bu yönüyle olumlu bir düzenleme sayılabilir. Ayrıca yatırıma başlanılmamış olan projeler için verilen ÇED Olumlu kararları, proje sahibinin talebi ve talebin Bakanlık tarafından uygun görülmesi halinde geçersiz sayılır. Yatırımcı bu şekilde mücbir sebep süresinin dolmasını beklemeden ÇED sürecini sonlandırmak için girişimde bulunabilecektir.

20. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin "başvuru ve inceleme" başlıklı 16'ncı maddesi eski ÇED Yönetmeliği'nin aynı fıkrasıyla kıyaslandığında yeni fıkralar eklendiği görülmektedir. Bu kapsamda daha önce eksiklerin tamamlanması için azami 6 ay⁵⁵ olan süre kısaltılmıştır. Yeni düzenlemeye göre formata uygun hazırlanmadığı tespit edilen proje tanıtım dosyası, tamamlanmak üzere iade edilir. Eksiklikleri tamamlanan dosya 15 takvim günü içinde yeniden Bakanlığa sunulur. Sunulmaması durumunda ÇED süreci sonlandırılır. Başvuru sürecinin sonlandırılmasına sebep olan sürenin bu kadar kısaltılması uygulamada bazı sorunlar yaratabilme riski taşımaktadır.
21. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin 16'ncı maddesine eklenen 3'üncü fıkrasıyla⁵⁶ ile formata uygun hazırlandığı tespit edilen ve ÇED inceleme ve değerlendirme süreci başlatılan projelere dair izlenecek usul ve yöntemler açıkça belirtilmiştir. Eski ÇED Yönetmelik'te bu hususlar eksik bırakılmıştır.

⁵⁴ "(5) "ÇED Olumlu" kararı verilen proje için 5 yıl içinde mücbir sebep bulunmaksızın yatırıma başlanmaması durumunda "ÇED Olumlu" kararı geçersiz sayılır".

⁵⁵ "(4) Bakanlıkça; dosyada tespit edilen eksiklikler veya yer alması gereken bilgi/belgeler ile alınmış olan kurum/kuruluş görüşleri, yeterli verilmiş kurum/kuruluşa yazılı olarak iletilir. Bakanlıkça iletilen görüşler doğrultusunda yeterli sahibi kurum/kuruluş tarafından hazırlanan proje tanıtım dosyası 6 ay içinde Bakanlığa sunulur. Bu süre içerisinde proje tanıtım dosyası sunulmazsa ÇED süreci sonlandırılır".

⁵⁶ "(3) Formata uygun hazırlandığı tespit edilen ve ÇED inceleme ve değerlendirme süreci başlatılan projelerde;

a) Kurum/kuruluş görüşü alınmasına ve toplantı düzenlenmesine gerek duyulmaması, hazırlanan dosyanın yeterli bulunması ve benzeri durumlarda, Bakanlık tarafından 15 iş günü içinde ÇED inceleme ve değerlendirme süreci tamamlanarak karar aşamasına geçilir.

b) Bakanlık tarafından gerekli görülmesi halinde, dosyadaki bilgiler dikkate alınarak ilgili kurum/kuruluşlardan yazılı görüş istenebilir veya ilgili kurum/kuruluşlarla toplantı düzenlenebilir. Yazılı görüş istenilmesi halinde görüş talep yazı tarihinden itibaren, toplantı düzenlenmesi halinde ise toplantı tarihinden itibaren 30 takvim günü içerisinde görüş bildirmeyen kurum/kuruluşun görüşü olumlu kabul edilir. Görüş bildirmek için ilave süreye ihtiyaç duyulması halinde talep ilgili komisyon üyesi tarafından yazılı olarak Bakanlığa iletilir. Kurum/kuruluşların ilave süre talepleri Bakanlık tarafından dikkate alınır.

c) Bakanlıkça gerekli görülmesi halinde yeterli verilmiş kurum/kuruluşlardan proje ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermesi, araç gereç sağlaması, analiz, deney ve ölçümler yapması veya yaptırmayı istenebilir".

22. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin "*Çevresel etki değerlendirmesi gereklidir veya çevresel etki değerlendirmesi gerekli değildir kararı*" başlıklı 17'nci⁵⁷ maddesi değerlendirildiğinde: İnceleme değerlendirme için tanınan 15 günlük süre bir önceki maddeye taşınmıştır. 5 iş günü olan karar verme süresi muhafaza edilmiştir. Maddenin yeni haline kararın 30 günlük askıda kalma süresi eklenmiştir.
23. Yeni ÇED Yönetmeliği "*Bu Yönetmeliğe aykırı uygulamaların durdurulması*" başlıklı 19'uncu maddesinde ÇED Olumlu" kararı ya da "ÇED Gerekli Değildir" kararı verildikten sonra, proje sahibi tarafından nihai ÇED raporu veya proje tanıtım dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda söz konusu taahhütlere uyulması için projeye ilgili Bakanlıkça/il müdürlüğünce bir defaya mahsus olmak üzere ve bir yılı aşmamak üzere süre verilebilir düzenlemesi yer almaktadır. Azami 1 yıllık süre eski ÇED Yönetmeliği'nde açıkça düzenlenmiş değildi. Sadece bir süre verildiği ile ilgili ifade bulunmaktaydı.
24. Yeni ÇED Yönetmeliği'nin "*kapasite artışları*" başlıklı 20'nci maddesiyle eski ÇED Yönetmeliği'nin 20'nci maddesindeki sürelerin uzatılması ve durdurulmasına ilişkin genel hüküm niteliğindeki madde kaldırılmıştır. İlgili durumlara ilişkin hususlar yeni yönetmelikte açıkça süre sınırı getirilmek şartıyla ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu bakımdan idareye çok geniş bir takdir hakkı veren bir hüküm ortadan kaldırılmıştır.
25. "*Askeri projeler*" başlıklı Yeni ÇED Yönetmeliği'nin 23'üncü⁵⁸ maddesinde askeri projelerle ilgili ÇED uygulamaları, Millî Savunma Bakanlığının veya İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak Bakanlık tarafından belirlenir hükmü

⁵⁷ "*Çevresel etki değerlendirmesi gereklidir veya çevresel etki değerlendirmesi gerekli değildir kararı*

Madde 17- (1) Bakanlık inceleme değerlendirme süreci tamamlanarak karar aşamasına geçilen proje hakkında 5 iş günü içinde "ÇED Gereklidir" veya "ÇED Gerekli Değildir" kararını verir. Verilen karar il müdürlüğüne, görüş alınan kurum/kuruluşlara, proje sahibine ve Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlara bildirilir. Bu karar il müdürlüğü tarafından internet sitesinde süresiz ve askıda 30 takvim günü ilan edilerek halka duyurulur.

(2) "ÇED Gerekli Değildir" kararı verilen proje için 5 yıl içinde mücbir sebep bulunmaksızın yatırıma başlanmaması durumunda "ÇED Gerekli Değildir" kararı geçersiz sayılır.

(3) Yatırıma başlanılmamış olan projeler için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararları, proje sahibinin talebi ve talebin Bakanlık tarafından uygun görülmesi halinde geçersiz sayılır. Bu şekilde geçersiz sayılan kararlar Bakanlık ve il müdürlüğü tarafından internet sayfasında ilan edilir.

(4) "ÇED Gereklidir" kararı verilen projeler için ÇED başvuru dosyası hazırlanarak Bakanlığa başvuru yapılması gerekmektedir. Ancak, "ÇED Gereklidir" kararına esas şartların değişmesi halinde, 15 inci madde hükümlerine göre yeniden başvuru yapılabilir."

⁵⁸ "*(1) Askeri projelerle ilgili ÇED uygulamaları, Millî Savunma Bakanlığının veya İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak Bakanlık tarafından belirlenir."*

ele alınmaktadır. Askeri projelerin ÇED sürecinden muaf olmadığı söylenebilir⁵⁹. Maddenin yeni haline görüşü alınacak bakanlıklara İçişleri Bakanlığı da eklenmiştir. 27/07/2016 tarihli ve 29783 (2. Mükerrer) Resmî Gazete'de yayınlanan 668 sayılı KHK⁶⁰ ile Jandarma Genel Komutanlığı'nın İçişleri Bakanlığı'na bağlanmasından dolayı böyle bir değişiklik tercih edilmiş olması muhtemeldir.

26. Faaliyet konuları veya işlevleri açısından birbirine bağlı ve tamamlayıcı nitelikteki birden fazla faaliyeti kapsayan projeleri⁶¹ entegre proje⁶² olarak tanımlayan Yeni ÇED Yönetmeliği eski ÇED Yönetmeliği bakımından farklı bir düzenleme getirmiştir. Bakanlıkça entegre proje için tek bir ÇED Başvuru dosyası/proje tanıtım dosyası hazırlanması istenir, şeklinde hüküm ihdas edilmiştir. Maddenin eski halinde “istenebilir” ifadesi yer almakla idareye takdir yetkisi verilirken, yeni halinde bağlı yetki söz konusudur. Küresel ısınmanın enerji üretimi projelerine etkileri bakımından HES gibi bazı üretim proje ve tesislerinin revize edilmesinin hedeflendiği söylenebilir. Örneğin, proje alanının uygun olması halinde HES proje alanına GES kurulması suretiyle projenin hibritleşmesini sağlayacak entegre bir yapı oluşturulabilir⁶³.
27. Son inceleme konusu hüküm yeni ÇED Yönetmeliği'nin “düzenleme yetkisi”⁶⁴ başlıklı hükmüdür. Eski ÇED Yönetmeliği'ndeki halinde “tebliğler” şeklinde idi. Her iki maddenin de farklı kelimeler aynı şeyi ifade ettiğini söylemek mümkündür.

⁵⁹ Her ne kadar askeri projeler ÇED sürecinden muaf olmasa da takdir yetkisinin madde hükmünde geniş tanınmasının uygulamada askeri proje olarak kabul edilen faaliyetler bakımından ÇED yapılmaması sonucuyla karşılaşma potansiyeli hk.: Nühket Turgut, *Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme)*, Yenilenmiş 2. Bası Savaş Yayınevi, Ankara, 2001, s. 492. Ayrıca, askeri projeler bakımından mukayeseli bir açıklama için: Suphan Olcay, *İdare Hukuku Boyutuyla Çevresel Etki Değerlendirmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 234-245.

⁶⁰ “Madde 6- 2803 sayılı Kanunun 4'üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.”.
“Madde 4- Jandarma Genel Komutanlığı İçişleri Bakanlığına bağlıdır.”.

⁶¹ Tanımlar başlıklı 4'üncü maddenin 1/p bendinden yer alan ifadedir.

⁶² “(1) Bu Yönetmeliğe tabi birden fazla projeyi kapsayan entegre bir projenin planlanması halinde, Bakanlıkça entegre proje için tek bir ÇED başvuru dosyası/proje tanıtım dosyası hazırlanması istenir.”.

⁶³ Özellikle entegre faaliyetler bakımından bkz: Tacettin Şimşek, ‘Çevresel Etki Değerlendirmesi: Mevzuat, Uygulama ve Sorunlar’, Danıştay ve İdari Yargı Günü 42. Yıl Sempozyumu, 2010, s. 83.

⁶⁴ “(1) Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde bu Yönetmeliğin uygulanmasına ilişkin olarak düzenleme yapılabilir.”.

SONUÇ

Yeşil kalkınma hedefleri kapsamında; iklim değişikliği etkileri, sera gazı azaltımı ve sıfır atık hedefleri doğrultusunda şekillendiği iddiası taşıyan yeni ÇED Yönetmeliği uygulamada yerini almıştır. Özellikle iklim değişikliği rejimi çerçevesinin çizildiği Paris Anlaşması’nı Türkiye 22 Nisan 2016 tarihinde imzalamış olsa da 7 Ekim 2021 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan “*Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*” ile iç hukuka aktarmıştır. Bu tarihten sonra uygulama bakımından daha ciddi adımlar atılmaya çalışıldığı ifade edilebilir. İklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle aktif mücadelede çevresel etki değerlendirme sürecinin etkili ve nitelikli bir biçimde yürütülmesine büyük bir katkı sunma potansiyeli vardır.

Halen TBMM Genel Kurulu’na sunulmayı bekleyen *İklim Değişikliği Yasası Taslağı* çalışması vardır. Paris İklim Anlaşması’nın mevzuatımızın bir parçası olması iç hukukumuzda da uyum yasalarını gerektirmektedir. Bu kapsamda değerlendirebileceğimiz İklim Değişikliği Yasası’nın amacı; yeşil kalkınma vizyonu ve net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadelede sera gazı emisyonlarının azaltılmasını, iklim değişikliğine uyumu ve bu hususlara yönelik planlama ve uygulama araçlarını düzenlemek şeklinde ifade edilmektedir. Yeni ÇED Yönetmeliği’nde taslağın yasalaşmasını takiben bazı değişikliklere gidilmesi gündeme gelebilir.

Öte taraftan, Aarhus Sözleşmesi ve Espoo Sözleşmesi gibi sözleşmelere Türkiye henüz taraf değildir. Çevre ve iklim değişikliği meselelerinde uluslararası sözleşmelerin yol gösterir niteliklerinden faydalanmak yararlı olabilir. Mevzuat ve buna bağlı olarak da uygulamanın iyileşmesine katkı sağlayacaktır. Diğer yandan TBB’nin yeni ÇED Yönetmeliği’nin bazı hükümleri bakımından iptal davası açması da yönetmeliğin ömrü ve içeriği bakımından değişiklikleri gündeme getirebilecektir.

İklim değişikliği rejimi kapsamında yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi etkileyen bazı güncel gelişmeler (Ukrayna-Rusya) yaşanmaktadır. AB yaşanan risklerden kaynaklı ortaya çıkan enerji krizini fırsata çevirerek geçiş hızını artıracak basitleştirilmiş yeni usuller ve izin süreçleri üzerinde mutabakata varmıştır. Bu kapsamda yenilenebilir enerji projeleri, kamu yararının ağır bastığı ve “*olumlu sessizlik*” ilkesinin uygulanacağı projeler olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca “*gidilecek alanlar*” ismiyle yenilenebilir enerji tesislerinin kurulacağı özel statüde bölgelerin belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Gidilecek alanlara yönelik itiraz imkanları ise “*üstün kamu yararı*” ilkesi dikkate alınarak daraltılmıştır.

ÇED süreci hem iklim değişikliği rejimine ilişkin politikaların hayata geçmesi hem de onun bir kırılımı sayabileceğimiz enerji krizinin aşılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle ÇED sürecinin kâğıt üzerinde kalmaması ve hedeflerine ulaşabilmesi adına bu özel idari usulün bir bütün olarak ele alınması gerekir. Bir taraftan yatırımların aksamaması ve ekonomik refahın artmasına katkı sunulması desteklenirken diğer taraftan çevresel ve hatta iklim değişikliği bozutlarıyla telafisi mümkün olmayan sonuçların doğmasının önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

- ALICA**, Süheyla Suzan, 'Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi', Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 3, 2011, s. 97-130.
- AYKUL**, Ömer, 'Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirme Hukuku', Avrupa Birliği'ne Uyum ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, İstanbul, 2015, s. 34-57.
- ÇITAK**, Halim Alperen, *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.
- DE FREITAS NETTO**, Sebastião Vieira / **SOBRAL**, Marcos Felipe Falcão / **RIBEIRO**, Ana Regina Bezerra, vd., 'Concepts and Forms of Greenwashing: A Systematic Review', Environmental Sciences Europe, C. 32, 2020, makale sırası 19. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3> (erişim tarihi 28.12.2022).
- FILCAK**, Richard, 'Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirme Hukuku', Avrupa Birliği'ne Uyum ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, 2015, s. 28-33.
- GÖKALPALICA**, Süheyla Suzan, *İdari Yargı Kararları Kapsamında Çevresel Etki Değerlendirmesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.
- GÖZLER**, Kemal / **KAPLAN**, Gürsel, *İdare Hukuku Dersleri*, 23. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2021.
- KAPLAN**, Gürsel, *İdari Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2018.
- KESKİN**, Bayram, 'Türk Hukukunda Çevresel Etki Değerlendirmesi' içinde Çevre Hukuku ve Çevresel Sorunlar Uluslararası Kongresi, Ed. Mustafa Çakır, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 1-10.
- KORUCU**, Kemal, 'Merkezileşmeden Zaman-Mekân Sıkışmasına: Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 127, 2016, s. 193- 222.
- OLCAY**, Suphan, *İdare Hukuku Boyutuyla Çevresel Etki Değerlendirmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- ONAR**, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Hak Kitabevi, Cilt III, 3. Bası, İstanbul, 1966.
- ÖZKAYA ÖZLÜER**, Ilgın, 'Paris Anlaşması Sonrasında "ÇED Kapsam Dışı Değerlendirme" Kararları ve Çevresel Kolluk Faaliyetlerinin İklim Hukuku Açısından Niteliği', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 71, S. 1, 2022, s. 515-542.
- ŞİMŞEK**, Tacettin, 'Çevresel Etki Değerlendirmesi: Mevzuat, Uygulama ve Sorunlar', Danıştay ve İdari Yargı Günü 42. Yıl Sempozyumu, 2010, s. 63-91.
- TAZEGÜL**, İsmail, 'Türkiye'de İdari Yargıcın Çevre Hakkı Yaklaşımı', içinde İklim Krizi ve Hukuk, Ed. Sultan Tahmazoğlu Özertürk, Kutluhan Bozkurt, Duygu Kulaç, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 45-90.
- TURGUT**, Nühket, *Çevre Hukuku (Karşılaştırılmalı İnceleme)*, Yenilenmiş 2. Bası Savaş Yayınevi, Ankara, 2001.
- YILDIRIM**, Turan, 'Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı', Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, C. 25, S. 2, 2019, s. 1520-1538.

